

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№81
(19271)

2019 чылдың
июль 23
вторник

Хүннүн үнери — 04:18
Ажары — 20:53
Хүн дурту — 16:35

Садар өртээ хостуг 12+

Үениң демдектери

«АЗИЯНЫҢ ТӨВҮНГЕ» кады ажылдажылга

Июль 18-те Туризм төвүгө Россияда бир дугаар этноковоркинг утгалышкынның «Азияның төвү» этноковоркинг ыттыгын.

«Со working» — чаңгыс черге бот-боттарыңа дузалажып, да ажылдаар дээн уткалыг.

ТР-ниң Экономика, Күш-ажыл болгаш социал политика мыларының киржилгези-биле Тываның херээжен чону, хөй ы-төлдүг иелер, ажыл чок улус боттук деткимчени алган. Чүл дээр, шупту дериг-херекселдер-биле четчелеп каан уттар, кады ажылдаар коллектив, Этноковоркинг азы кады ылдаарының бо хевириниң кол утказы — чаа технологиялар-ажылгап, делегейниң депшилгелиг дуржулгазын шинчилеп, а-өгбевистен дамчып келген уран чүүлдүң бир хевир, тыва этноковоркинг сайзырадыры.

Тываның Баштыңы Ш.В.Кара-оол ажыдышкын үезинде этноковоркингниң чонга ажыктын демдеглээн.

Этноковоркингтиң кол сорулгазы — хөй ажы-төлдүг ие-рге, херээжен чонга дуза кадары. Аңаа даараныр болгаш п-биле янзы-бүрү чүүлдер, суй-белектер кылырыңа, оран-п-биле дизайн чоггадырыңа өөредир. Бистиң херээжен чо-вус ажылды чүгле хол-биле кылырыңдан аңгыда, бүдүрүп, арап, кылып алган ажылдарын шын садып-саарарыңа,

каая садарыңа, өртек-үнезин шын тодарадып, санаарыңа тускай специалистерниң дузазы-биле өөренип ап болур. Оон аңгыда, ол төптө бизнес-план тургузуп, документиер белеткеп, күрүнөдөн чиигелделиг дуза, грантылар алырын, үндүрүг албаныңча документиер белеткээрин тайылбырлап, өөредип турар.

Казахстандан келген аалчы, Ырза Турсынзада, бот-тускай үлегер болуп, бодунуң арга-байлак дуржулгазы-биле үлешкен. Үезинде казах национал хепти делегей чергелиг деңгелче үндүргөн, алдарлыг дизайнер: «Чедишкин чедип алыр деп бодаар болза, бодуңарга бүзүрелиңер күштүг болур ужурлуг. Силерниң күзелдериңер, үзел-бодалдарыңар бүдүп турзун!» — деп, күззэн.

Ооң мурнунда, июль 12-де, Тыва Республиканың Экономика яамызының дузазы-биле доктаамал ажылы чок, бажыңында ажылдап турар херээжен чонга Ырза Турсынзада өөредиглиг кичээлдерни эрттирген. Федералдыг эксперт Ирина Галанова-биле этнобренд, туризм, «Тыва хой эди» дугайында ажык чугаа солун эрткен. Аңаа Тывада херээжен чоннуң ажыл та-лазы-биле бергедээшкinnerиниң чылдагааннарын илереткен:

(Уланчызы 2-ги арында) ➡

Хүннүн медээлери

ТАҢДЫ КОЖУУН ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

Июль 18-те Муниципалдыг тургузуг-лар ассоциациязының хуралыңа 2018 чылдың дургузунда республиканың кожууннарының социал-экономиктиг көргүзүглериңиң түңнелин үндүргөн. Аңаа 117, 78 баллды бүзүрелди-биле алгаш, үшкү черни Тере-Хөл кожуун төлөпти-биле ээлзэн. 191,11 баллдыг Эрзин кожуун ийги черни алган. Рейтингиниң бедик чадазыңча бо удаада Таңды кожуун үнүп, автомашинаны шаңналга алган. Оон аңгыда, Кызыл кожууннуң багай звес түңнелдерлиг болганын Шолбан Кара-оол болган хуралга демдеглээн.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АВТООРУКТАРЫ ОНЗА ХЫНАЛДАДА

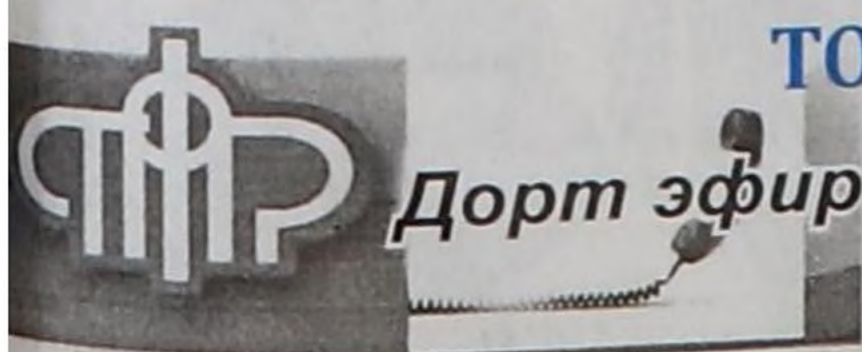
Июль 22-де Чазакка Аппарат хуралы-га Шолбан Кара-оол республика девискэ-эринде автооруктарның байдалыңа хама-арыштыр айтырыгны шыңгы тургускан. Сагындырып каар чүүл, суггур чаъстар соонда, Чазак Баштыңы Шолбан Кара-оолдуң дужаалы езугаар 2019 чылдың июль 13-тен Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Кызыл кожууннарың девискээринге онза байдалдыг чурум чарлаттыг турган. Июль 20-ниң хүнүңге чедир үрелген 14 оруктарның 11-рин септээш, аргы-жылганы ажыткан. Суг алгаш барган 8 көвүрүгнүң 6-зын септээш, ажылгалче ки-ирген. Тываның чонунуң аргыжылгазының айыыл-чок чоруун хайгааралга ап, үрелген оруктар болгаш көвүрүглериң септелге-зин дарый чорударын негзэн. Чаъсчоонда үрелген өске-даа оруктарның бүгү сеп-телгезин 2019 чылдың август 25-ке чедир доозарын хамаарылгалыг удуртукчуларга Чазак Даргазы дааскан.

ӨШКҮ-СААР ООРЖАК — «ТЫВАНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХАМААТЫЗЫ»

2019 чылдың Наадым байырлалының үезинде Тываның Баштыңы Шолбан Ка-ра-оол күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгези «Мөген-Бүренин» директору, Россияның көдээ ажыл-агыйның алдарлыг ажыл-дакчызы, Республика Ордениниң эди-лекчизи Өшкү-Саар Ооржакка «Тываның Хүндүлүг хамаатызы» деп атты тывыскан. Бо хүндүлүг күрүне адын 2010 чылда «Күрүне шаңналдарының дугайында» хоойлуга өскерилгени киригеш, Тыва Республиканың Дээди Хуралы бадылаан. «Тываның Хүндүлүг хамаатызы» деп атты бистиң чаңгыс чер-чурттууус, Россияның Маадыры, камгалал сайыды Сергей Шойгуга 2015 чылда, төөгү эртемнериниң доктору, Тываның Улустуң чогаалчызы Монгуш Кенин-Лопсанга 2016 чылда ты-выскан.

ЭЗИРТИР СУКСУН ЧОК КУДАНЫ ЭРТТИРГЕН

Барыын-Хемчик кожуунуң Ак-Довурак хоорайның чурттакчылары Альберт, Буя-на Ооржактар 250 аалчыны чалап алгаш, чаңгыс-даа арага аймаа чокка, элээр куданы эрттирген. Кежээкиниң 11 шакка чедир уламчылаан куда-дойга өгленишкен аныяктар болгаш келген аалчылар шупту эзиртир суксун орнунга ак чем болур сүттү база сүттүг шайны көдүргеннер. Элээр куданы Ак-Довурак хоорай чагыргазы болгаш Төлээлекчилер хуралының депу-таттары база деткип, моон-даа соңгаар бо чаагай чаңчылды уламчылаар сорулганы салган.

ТОЖУДАН ПЕНСИЯЛАП ҮНЕРИ ОЛУГГАЛЫГ БЕ?

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫҢА РФ-ТЕ ПЕНСИЯ РЕФОР-МАЛАРЫҢА ХАМААРЫШКАН «ДОРТ ЭФИР» ИЮЛЬ 25-ТЕ 10:00 ШАКТА ЭГЕЛЭЭР.

Аңаа РФ-тиң Пенсия фондузунуң эргелелиниң Тывада салбырының оралакчы даргазы Урана Кавааевна Монгуш, пенсия доктаадыр килдистиң даргазының оралакчызы Виолетта Анатольевна Кечил-оол база килдис эргелекчизи Адыгжы Алексеевич Бегзин-оол киржир.

ТЫВАДА МӨҢГҮН-ТАЙГА, ТОЖУ, ТЕРЕ-ХӨЛ — БО ҮШ КОЖУУННУ КЫДЫКЫ СОҢГУ ЧҮККЕ ДЕҢНЭЭНИ-БИЛЕ ЫНДА ТЫВАДА МӨҢГҮН-ТАЙГА, ТОЖУ, ТЕРЕ-ХӨЛ — БО ҮШ КОЖУУННАРГА КӨӨРДЕ, УЛУГ БОЛУП ТУРАП.

ШАЛЫҢ БОЛГАШ ПЕНСИЯНЫҢ ХЕМЧЭЭЛИ ӨСКЕ КОЖУУННАРГА КӨӨРДЕ, УЛУГ БОЛУП ТУРАП. ПЕНСИЯЖЕ БО КОЖУУННАРДАН ҮНЕРГЕ ЧҮГЕ ЭКИЛ ДЭЭН ЧИЖЕКТИГ АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫЛАРНЫ «ДОРТ ЭФИР» ҮЕЗИНДЕ 2-01-35, 2-17-91 ДУГААРЛЫГ ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААШ, БИЛИП АП БОЛУР. ООҢ АҢГЫДА «ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫҢА АЙТЫРЫГЛАРНЫ БИЖИМЕЛ-БИЛЕ КИИРИП БОЛУР.

Чазак Даргазы социал
четкилерде

КОЧЕТОВ СУУРГА УЖУРАЖЫЛГА

Июль 18-те Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолга баштаткан Чазак кижигүннери шупту Кочетов суурже ажыл-агыйжы үнүүшкүннү кылган. Кандыг айтырыгларны аңаа шиитпирлеп чугаалашкынының дугайында Шолбан Кара-оол социал четкилерге мынчаар тодаргайы-биле бижээн:

«Тыва Чазак бүрүнү-биле Кочетов суурга анаа эвес четкен бис. Шак бо суурга Тываның салым-чолу шиитпирлеттинип турган, база, бо суур – тыва күрүнэ тургузуунун кавайы-дыр. Бо чылын Кочетов суур 110 харлап турар, а кызыл партизан отрядының командири Сергей Кузьмич Кочетов чораан болза, 120 харлаар турган ийик. 1921 чылда ак-шериглерни чылча шапкан кижилар болгай. Оон командагалы-биле болган тулчуушкун соонда, Тывага хамааты дайыны доозулган.

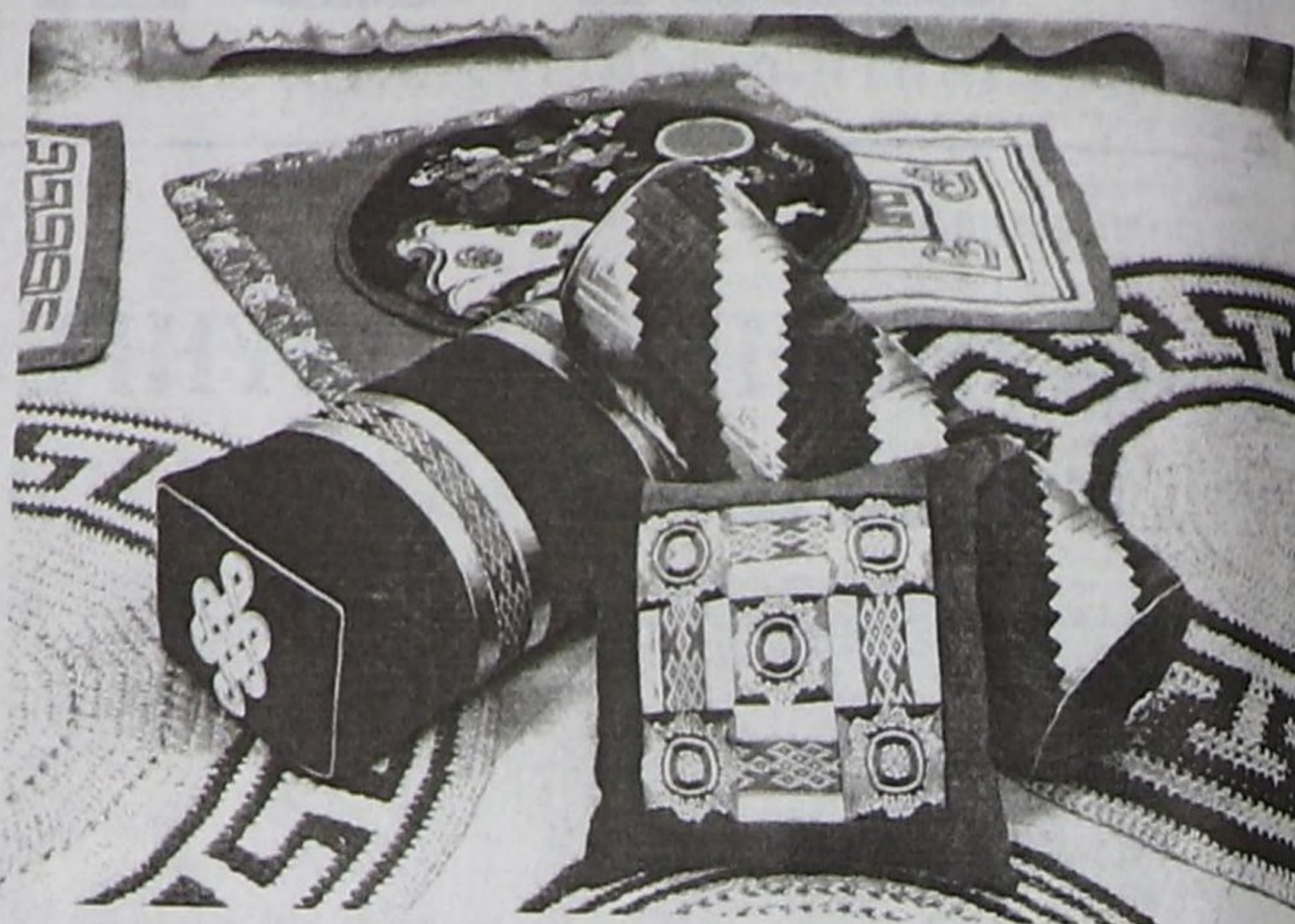
Ийи чыл болгаш тыва күрүнэ тургузуунун 100 чылы динмирел келир. Бо суурга бистиң чоңурус бодунун бот-догуннаан күрүнэзин тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Россияга, Моолга болгаш Кыдатка болуп эрткилээн хай-халаптыг, буураашкынныг төөгүнүн үе солчулгалыг байдалдарының аразына шак мындыг онза барымдаа болган.

Ийи-ле чыл болгаш, бо юбилейни төлөтпег демдеглер эрттиреривис көрдүнүп турар. Ол байырлалды демдеглээр төп чер – Кочетов суур болур

ужурлуг. Юбилейге хамаарыштыр кылып чорудар белеткел ажылдарын, план-хемчеглерни тодаргайлап, сайгарып чугаалаштывыс.

Эң-не кол чүүл – суурга бүдүрүлгө черлерин тургузары. Маңаа тус черниң чурттакчылары болгаш чагырга чери боттары санал-оналдарын идип үндүрер ужурлуг. Суурнун сайзыралына хамаарышкан бүгү-ле аргаларны тып, оларны ажылгаар. Суурнун социал объектилерин чаартып, инфраструктура айтырыгларын Чазак болгаш тус черниң кожуун, суму чагыргалары демнежип шиитпирлээр дел, аравыста дугурштувус. А суурнун чурттакчылары боттары өзүлдең бүдүрүлгө черлерин тургузар дээш чогуур хемчеглерни ажылдап кылып ужурлуг.

Болган муниципалдыг тургузуларның Ассоциациязы-биле ужуражылгага хүлээп алган шиитпирлеривис мындыг».

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

- Бодунун хууда ажыл-херээн ажыдып, ажылдап эгелээр дээрге, акша четпези;
- Эртем-билиг чок, тускай мергежил чедип албааны;
- Чаш ажы-төлдүг иелерге ажыл тып алырының бергежи;
- Үндүрүг дугайында хоойлу-дүрүмнү билбези, оон сестери;
- Отчет белеткээр документилен - биле ажылдап билбези;
- Каяа кылырыл? Садып-саарарының айтыры...

Бо тургустунуп келген бергедээшкиннерге хамаарыштыр хурал эрткен соонда, чогуур түңнелдерге кээп, ону канчаар шитпирлээрин сүмележип көргөннөр. Чижээ, өг-бүлөзиден ыравайн, бажыңыга ажылдаарының арга-хевирин тывары, чаа мергежилдерге өөренири, Тывага ажыктыг бизнестин янзы-бүрү хевирлеринин дугайында тайылбыр ажылын чорудары, бизнеске өөредир курстар эрттирери, ылаңгыя социал четкилер таварыштыр бизнесте сайзырадыры (instagram, vk, facebook, youtube).

Туризм төвүнүн бир дугаар каадынга болган мастер-класстарның түңнели-биле делгелге болуп эрткен. Ол дээрге, тыва шевер херээжен чоннун даараан национал хептери, суй-белектер болгаш өггө, бажыңга ажылгаар чүүлдер. Ырза Турсынзада ол бүгүнү көргөш, тыва өлчөй хээзин дыка сонуургаан. Ооң көргүзүг-кичээлдеринге кээп турган дыңнакчыларына ол өлчөй хээзинден магниттер, хөрөккө кадаар демдектерни, херээжен кижиниң чажыңга шарып азы кадап алыр каасталгаларны, суй-белектерни көвүдөдир кылырын сүмелзэн.

Хемчегниң төнчүзүндө ТР-ниң Экономика яамызының мурнундан мактал бижиктерни болгаш белектерни көргүзүг-кичээлдерниң идепкей-

лиг киржикчилеринге тывыскан. Олар дээр шупту хөй ажы-төлдүг иелер;

- Баажай Светлана Васильевна, тыва национал хеп дааракчызы, 4 ажы-төлдүг.

- Хомушку Алдын Кечиловна, тыва национал хеп дааракчызы, 9 ажы-төлдүг.

- Ондар Валентина Салчаковна, 3 ажы-төлдүг, 7 уйнукут.

- Хырба Виктория Владимировна, 5 ажы-төлдүг.

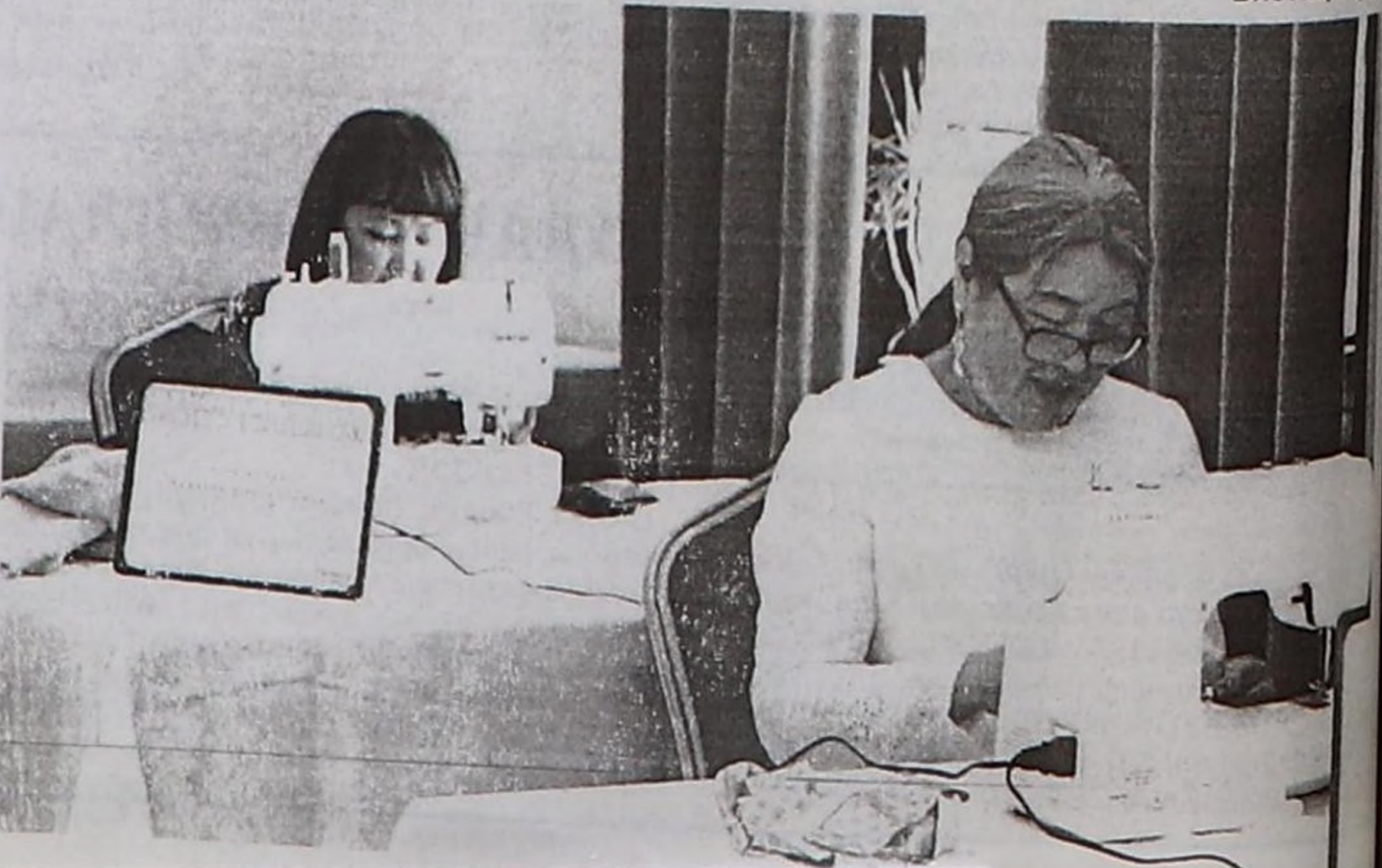
- Намажай Чойган Мижитовна, тыва национал хеп дааракчызы, тыва хептин төөгүзүн шинчиле өөренип турар.

«Азияның төвү» этноковоркинг – ТР-ниң Экономика, Культура, Күш-ажыл болгаш социал политика яамыларының, Чурттакчы чонну ажыл хаара тудар күрүнэ албан чериниң агентилелин демниг харылзаалыг ажылының түңнели боо турар.

Оонаңгыда, бизнестин институттары – ТР-ниң Бизнес-инкубатору, ТР-ниң Сайгарлыкчылар деткиир фондузунун кластерлиг сайзырал төвү ТР-ниң Туризм төвү шупту демнежип ажылдаар болза, түңнелинде, республиканың брендин болуп суй-белектер чыындызын үндүрүп, чурт иштинге садып-саарарындан аңгыда, бүгү-россия чергелиг, харын-даа делегей деңнелинче үнүп болурунун магадылалы бар.

Бо төлөвилелдин акшаландырышкыны «Тыва Республиканың девискээринге 2019-2024 чылдарда «Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту болгаш хуу сайгарлыкчыларны деткири национал төлөвилелди боттандыраары» программада көрдүнгөн. 2019 чылда бо программа-биле коворкинг төптер ажыдарынче 800 муң рубль көрдүнгөн. Ооң-биле өөредилге, түр када ажыл-чын олуттар тургузар, эге капитал, документилен чыыры, бизнесте чорудары, бүдүргөн ажылдарын садып-саарар черлер тургузары көрдүнгөн.

Бистиң корр.

Көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле «Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдериңиң база көдээ ажил-агыйнының продукциязын, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкары» деп Тыва Республиканың күрүне программасының шугуму-биле хемчеглерни боттандыраары-биле холбашкан Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының чарыгдалдыг хүлээлгелерин кады акшаландыраарына федералдыг болгаш республика бюджеттеринден 2019 чылда берген субсидияларны хуваарының дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2019 чылдың июль 5

№344

Кызыл хоорай

Көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле «Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдериңиң база көдээ ажил-агыйнының продукциязын, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкары» деп Тыва Республиканың күрүне программасының шугуму-биле хемчеглерни боттандыраары-биле холбашкан Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының чарыгдалдыг хүлээлгелерин кады акшаландыраарына федералдыг болгаш республика бюджеттеринден 2019 чылда берген субсидияларны хуваалдазын.

1. Дараазында коштунган чүүлдерни бадылаар

Көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле «Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдериңиң база көдээ ажил-агыйнының продукциязын, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкары» деп Тыва Республиканың күрүне программасының шугуму-биле хемчеглерни боттандыраары-биле холбашкан Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының чарыгдалдыг хүлээлгелерин кады акшаландыраарына федералдыг болгаш республика бюджеттеринден 2019 чылда берген субсидияларны хуваалдазын.

«Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдериңиң база көдээ ажил-агыйнының продукциязын, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкары» деп Тыва Республиканың күрүне программасының шугуму-биле көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглеринге 2019 чылдың киржикчилериниң даңзызын чындзын.

2. «Тыва Республиканың девискээринде көдээ черлерниң ниити чуртталга шөлдериниң бир дөрбелчин метриниң рынокта ортума өртөөн 2015 чылда муниципалдыг тургузугларының үзүп кааны-биле бадылаарының дугайында» Тыва Республиканың Чазаның 2015 чылдың май 5-те №219 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

3. Ук доктаалдыг күүселдезиниң контролон Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызы В.И. Енданга дагзыр.

4. Ук доктаалды «Тувинская правда» биле «Шын» солуннарга парлаар. «Эрге-хоойлу медээлериниң албан езузунуң интернет-порталы» (www.pravo.gov.ru) болгаш «Интернет» информтастыг-телекоммуникация четкижинде Тыва Республиканың албан езузунуң сайтызынга салыр.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның 2019 чылдың июль 5-те №344 Доктаалы-биле бадылаан

Көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле «Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдериңиң база көдээ ажил-агыйнының продукциязын, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкары» деп Тыва Республиканың күрүне программасының шугуму-биле хемчеглерни боттандыраары-биле холбашкан Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының чарыгдалдыг хүлээлгелерин кады акшаландыраарына федералдыг болгаш республика бюджеттеринден 2019 чылда берген субсидияларының Х У В А А Л Д А З Ы

Муниципалдыг кожуунуң ады	2018 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле чурттакчы чоннуң саны		Көдээ чоннуң чогуур деңгээлү (хуулар)	Россия Федерациязының Көдээ ажил-агый яамызы-биле Дугуржулга езугаар акшаландыраарының хемчээлдери			Тус черлерниң бюджеттериниң болгаш бюджеттен дашкаар үндэзиннерниң хемчээлдери	
	шуту	Көдээ черлерде		Шуту, рубль	Федералдыг бюджет, рубль	Республика бюджет, рубль	Тус черниң бюджет, рубль	Бюджеттен дашкаар үндэзиннер, рубль
	2	3	4	5	6	7	8	9
Республикада шуту	321722	147869	100,0	74 968 211,00	71 219 800,00	3 748 411,00	3 876 995,20	34 070 584,92
Сай-Тайга кожуун	10528	10528	7,1	4 428 900,00	3 997 082,25	210 372,75	221 445,00	1 898 100,00
Зарын-Хемчик кожуун	12395	12395	8,4	2 584 680,00	2 332 673,70	122 772,30	129 234,00	1 107 720,00

(Уланчызы 4,5,6,7 арынарда).

Бистиң республикага өөредилге адырының талазы-биле төлөвилелдер боттандырылганы чогуур үезинде чедишкенин күүсеттинип келген. Бо бүгү ажил-херекти шуудадыр талазы-биле ТР-ниң Өөредилге яамызының специалистери көдээ суурларда школаларже үнүшкүннерни удаа-дараа чорудуп турар.

«Уругларның чедишкени» деп төлөвилел езугаар Тес-Хем кожуунуң Шуурмак школазының спорт залында септелге июль айның эгезинден тура кидин түлүк чоруп турар. Бо улуг ажилды кылып чорудары-биле Кызылдан «Алдын» КХН тудуг чери даалганы хүлээнип алган. Амгы үеде Виктор Сыргыт-оолдун удуртулганы-биле сес кижини ында хаара туттунган.

Школаның спорт залын смета езугаар амдызында үштүң бир кезин чартып кылган, ам-даа чедир кылыр ажилдар хөй. Залдың дээвириин бускаш, чартып кылган. Улаштыр ханаларны дескилээш, чугайлаар, ооң соонда, шалазын бүрүнү-биле бускаш, чаа манзалар-биле чадып, солааш, тускай линолиум-биле шывар. Одалга системазын база улаштыр кылыр дээш ам-даа ажилдар бар. Тудуг материалдарын Балгазының арга ажил-агый албан черинден дугуржулга езугаар ап турар. Спорт залдың септелге ажилдарына ниитизи-биле 1 сая 660 муң рубль көрдүнгөн. Шуту ажилды бүрүнү-биле август ортан үезинде доозуптар дээрзин, «Алдын» КХН-ниң даргазы Виктор Сыргыт-оол чугаалады.

Шуурмак школазы 1992 чылда туттунган. Оон бээр бо үеде чедир септелге ажилдары чорутпаанындан эргижирзэн. Ылангыя спорт залының дээвири чаас чарга дамдылаар, шалазы база ирий берген. Уругларны залга ойнадып, кичээлдер эрттирери айыылдыг апарган. Бо айтырыгны шийтирлеп бээр-биле 2018 чылдың ноябрьда чагы киирерге,

декабрь айда септелге ажилдарының төлөвилели шийтирлеттине берген. Ооң соонда, чүгле июль айда септелгени чорудуп эгелзэн. Амгы үеде школада 130 өөреникчи бар. 30 ажыг башкы эртемниглер ында ажилдап турар. Суурда улуг албан чери — чаңгыс бо школа. Спорт залда улуг септелге ажилын хүлээнип алган тудугжулар шынарлыг, кончуг харысалгалыг ажилдап турар, ол ышкаш септелгени амгы үеде технологиязынга дүүштүр чартып турары илден. Аңаа немей 377 муң рубль-биле чунар болгаш арыгланыр өрзэлдерни аңгылап кылыры дээш, септелге ажилдары ам-даа уламчылаарын Шуурмак школазының директору Мира Уржук таныштырды.

Национал төлөвилелдер талазы-биле каттышкан хурал Тес-Хем кожуунуң чагырга черинге эрткен неделяда болуп эрткен. ТР-ниң өөредилге, экономика, күш-ажыл болгаш социал политика яамыларының төлээлери аңаа олурушкан. Ук хуралга ТР-ниң Чазаның национал төлөвилелдер талазы-биле харылаар удуртукчу Валерия Кан бо ажилдың угланышкынының база сорулгаларының дугайында илеткеп чугаалаан. Оон аңгыда, Эрзин, Тес-Хем кожууннарның чагыргазының ажилдакчылары национал төлөвилелдерниң боттандырылганын талазы-биле ажил-чорудулганын база таныштырганнар.

Самагалдайның 2 дугаар школазында «Өзүлдениң демдээ» деп төптү тургузарына белеткел ажилдары чоруп турар. Бо төлөвилелге бистиң республикадан 20 школа кирген. Аңаа ажилдаар башкылар Москва хоорайга барып, тускай өөредилгени эртип алгаш келгенер.

Оларның бирээзи Самагалдайның 2 дугаар школазында информатика, физика башкызы Инна Булчун. Амгы үеде школазынга 1 сая 600 муң рубль өртөктүг херекселди садып, дериир. Ында принтер, ноутбук, шыдыраа дээш өске-даа чаа дериг-херекселдер кирип турар. Тывадан барган башкылар Москва чоогунда Сколково хоорайга чедип, чаа-чаа төлөвилелдер-биле танышканнар. Бистиң республика чаа технологиялар талазы-биле озалдап турар деп, Инна Олеговна чугаалады. Дөрт аңгы угланышкыны өөредилге төвүнге 5-11 класстың өөреникчилерин хаара тудар. Төпке беш башкы ажилдаар, оларның удуртукчу информатика башкызы Инна Булчун болур.

А Чыргаланды школазында база-ла «Өзүлдениң демдээ» төлөвилелиниң күүселдези-биле тускай өрзэлдерни септел, доозуп турар. Бо төптү школада информатика, физика башкызы Чойгана Оюн удурттур. Аныяк башкы база Москвага өөредилгени эртип алган. Дөрт аңгы угланышкыны төпке чеди башкыны хаара тудар. Маңаа кичээлден дашкаар уругларны амгы үеде технологияларынга өөредип, сайзырадыр. Чыргаланды школазында 236 өөреникчи бар.

«Өзүлдениң демдээ» төптү тургузар дээш, ийи өрзэлди тускайлап, аңгылаан. Тес-Хем кожуунуң чагыргазы школага септелге ажилын чорударына акша-хөреңги-биле деткичезин база көргүскөн. Ам чүгле одалга системазын тудуп, доозар болгаш дериг-херекселдин эптеп салыры артак — деп, директор башкы Урана Сырат чугаалады. Бо өөредилге чылында информатика, ОБЖ, технология, роботтар талазы-биле угланышкына уругларны өөредип эгелээр эптиг арга тургустунуп келген.

Кызыл-Чыраа школазы он бир чыл бурунгаар өрттенген турган. Оон бээр бо суурнуң уруглары бичежек школада өөренип турар. Чоокта чаа школа тудуунуң эгелзенинге Ак-Эриктиң улуг-биче чону аажок өөрзэннер. Школазы өрттенген соонда, интернатка улуг септелге ажилын чоруткаш, аңаа өөренип турган. Амгы үеде школаны Айгуль Эрендей удуртуп турар, школада 160 өөреникчи, 25 башкы бар.

Совхоз турар үеде ажыглап турган контораны эде кылгаш, ында кичээлдеп турарлар, класстар бичежек, 5-11 класстар ийи ээлчегге өөренип келген. Эге класстар эрги бичежек школада. Мында спорт залы чок, өөренир класстары таарымчалыг эвес боорга, чамдык уруглар өске школаларже өөренип чоруй барган — деп, директорнуң өөредилге талазы-биле оралакчызы Елена Донгач чугаалады.

Чаа школа тудуун башкылар-даа, уруглар-даа четтикпейин манап турар. Бо школаны «Өлчей» КХН албан чери хүлээнип алгаш, тудуп турар. Эрткен июль айның ортаа үезинде школаның таваан салып эгелей берген, бо ажилдар ам-даа доозулбаан. Чаа школаның дөзөвилелин Улуг-Хем кожуунуң Ийи-Тал школазынга дөмейлештир ажилдап кылган. Чүс алдан уруг өөренир чаа школа келир чылын ажыгаллач кирер, бо чылдың төнчүзүнге чедир бүрүнү-биле тудуптары планнап турар, оон ыңай иштиги ажилдары келир чылга чедир уламчылаарын прораб Ахмед Ондар демдегледі. Тудугда амдызында чээр-би кижини ажилдап турар, ажил нарыдай бээр, тус черниң оолдарын хаара тудуп, эвилелдеп, ажилга тургузар бис дээрзин база ол немей чугаалады.

Ася ТҮЛҮШ.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чөөн-Хемчик кожуун	20071	10932	7,4	4 341 621,60	3 926 533,48	210 653,14	204 435,00	1 904 052,48
Каа-Хем кожуун	11936	11936	8,1	5 998 788,60	5 423 118,14	289 902,46	285 768,00	2 619 497,14
Кызыл кожуун	31979	13702	9,3	4 752 720,00	4 289 329,80	225 754,20	237 636,00	2 036 880,00
Мөңгүн-Тайга кожуун	6010	6010	4,1	10 231 200,00	9 233 658,00	485 982,00	511 560,00	4 384 800,00
Өвүр кожуун	6955	6955	4,7	4 485 600,00	4 048 254,00	213 066,00	224 280,00	1 922 400,00
Би-Хем кожуун	9985	5106	3,5	2 889 600,00	2 607 864,00	137 256,00	144 480,00	1 238 400,00
Сүт-Хөл кожуун	8052	8052	5,4	6 690 600,00	6 038 266,50	317 803,50	334 530,00	2 867 400,00
Танды кожуун	14790	14790	10,0	4 286 520,00	3 868 584,30	203 609,70	214 326,00	1 837 080,00
Тере-Хөл кожуун	1920	1920	1,3	3 125 200,00	2 847 533,00	163 007,00	114 660,00	1 482 000,00
Тес-Хем кожуун	8425	8425	5,7	4 727 520,00	4 266 586,81	224 557,19	236 376,00	2 026 080,00
Тожу кожуун	6545	6545	4,4	5 059 616,00	4 577 560,66	246 393,34	235 662,00	2 213 614,66
Улуг-Хем кожуун	19216	8221	5,6	4 767 840,00	4 302 975,60	226 472,40	238 392,00	2 043 360,00
Чаа-Хөл кожуун	6134	6134	4,1	3 087 000,00	2 786 017,50	146 632,50	154 350,00	1 323 000,00
Чеди-Хөл кожуун	7869	7869	5,3	3 712 800,00	3 350 802,00	176 358,00	185 640,00	1 591 200,00
Эрзин кожуун	8280	8280	5,6	3 675 000,00	3 322 960,28	147 818,52	204 221,20	1 575 000,00

Тыва Республиканың Чазааның 2019 чылдың июль 5-те №344 Доктаалы-биле бадыла

«Тыва Республиканың көдээ девискээрлерин 2014-2017 чылдарда болгаш 2020 чылга чедир үелерде турум хөгжүдери» деп иштиги программаның, «Тыва Республикага көдээ ажил-агыйны хөгжүдерииниң база көдээ ажил-агыйның продукциязының, чиг эдиниң болгаш барааннарының рыногун 2014-2020 чылдарда таарыштыр башкалары» деп Тыва Республиканың күрүне программаның шугуму-биле көдээ черлерде чурттап турар хамаатыларның, ооң иштинде аныяк өг-бүлелерниң база аныяк специалистерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглеринге 2019 чылдың киржикчилериниң Ч Ы Ы Н Д Ы Д А Н З Ы З Ы

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажылдап (өөренип) турар чери, албан-дужаалы	Ажылының ады (АПК, социал адыр, өске чер)	Өг-бүлениң деңгээли, кв. м	Бажыңының шөлүнүнүн ийити хемчээли, кв. м	Бажыңының шөлүнүнүн ийити хемчээли, кв. м	Шупту, санааны	Бажың тудуп (садып) алырынга көрдүнгөн акша-хөреңгиниң хемчээли, рубль				
							в том числе:				
1	2	3	4	5	6	7	Социал төлөвирлер, санааны	Федералдыг бюджет, санаа кааны	Республика бюджет, санааны	Тус черниң бюджет, санааны	Бюджеттен дашкаар үндөзүннөр, санааны
Бай-Тайга кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Хертек Владимир Бидип-оолович	КУБ «Бай-Тал» – суггаччы	Агро-үлөтпүр комплекизи	6	108	18 500,00	1 998 000,00	1 398 600,00	1 262 236,50	66 433,50	69 930,00	599 400,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Хертек Аида Эрес-ооловна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	3	54	18 500,00	999 000,00	699 300,00	631 118,25	33 216,75	34 965,00	299 700,00
2. Күжүгет Чочагай Ивановна	Ордумак школа – башкы	социал адыр	5	90	18 500,00	1 665 000,00	1 165 500,00	1 051 863,75	55 361,25	58 275,00	499 500,00
3. Салчак Шеңне Владимировна	«Хүнчүгеш» уруулар садында завхоз	социал адыр	5	90	18 500,00	1 665 000,00	1 165 500,00	1 051 863,75	55 361,25	58 275,00	499 500,00
Барыын-Хемчик кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Моңгуш Сайлык Николаевна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	2	42	18 100,00	760 200,00	532 140,00	480 256,35	25 276,65	26 607,00	228 060,00
2. Ооржак Омар Витальевич	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	3	54	18 100,00	977 400,00	684 180,00	617 472,45	32 498,55	34 209,00	293 220,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Салчак Снежана Степановна	Ордумак школа – англи дыл башкысы	Социал адыр	3	54	18 100,00	977 400,00	684 180,00	617 472,45	32 498,55	34 209,00	293 220,00
2. Күжүгет Субудай Альбертович	Барыын-Хемчик кожуунун спорт школазында тренер	Социал адыр	3	54	18 100,00	977 400,00	684 180,00	617 472,45	32 498,55	34 209,00	293 220,00
Чөөн-Хемчик кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Хертек Чойганмаа Кызыл-ооловна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	2	42	17 700,00	743 400,00	520 380,00	469 642,95	24 718,05	26 019,00	223 020,00
2. Моңгуш Айрана Демир-ооловна	Ордумак школа – башкы	Социал адыр	6	108	17 700,00	1 911 600,00	1 338 120,00	1 207 653,30	63 560,70	66 906,00	573 480,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Баир Шенне Кызыл-ооловна*	Донгак Ч.Д. Арат-фермер ажил-агый – кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	28,8	17 564,00	404 674,56	252 921,60	236 481,71	16 439,89		151 752,96
2. Ондар Алевтина Александровна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	17 700,00	1 593 000,00	1 115 100,00	1 006 377,75	52 967,25	55 755,00	477 900,00
3. Донгак Мөңгүн Викторович	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	17 700,00	1 593 000,00	1 115 100,00	1 006 377,75	52 967,25	55 755,00	477 900,00
Каа-Хем кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Лаңгаа Чойгана Кызыл-Туковна	«Каа-Хем» МУБ-туң ажылдакчысы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400,00
2. Быянды Лидия Чамаевна	Арат-фермер ажил-агыйның кежигүнү	Агро-үлөтпүр комплекизи	3	54	16 200,00	874 800,00	612 360,00	552 654,90	29 087,10	30 618,00	262 440,00

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Монгуш Саяна Буян-ооловна	Ортумак школа – эге класстар башкызы	Социал адыр	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Дараа Алена Мунзуквна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	35,8	15 834,00	453 485,76	283 428,60	265 005,74	18 422,86		170 057,16
2. Оюн Радха Саян-ооловна	«Каа-Хем» МУБ-туң ажилдакчызы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400,00
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
3. Чыпсын Чечен Бечеславович	Ортумак школада котельная машинизи	Социал адыр	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400,00
4. Начин Айслана Андреевна	Сарыг-Септин «Теремок» сады – кижизидикчи башкы	Социал адыр	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400,00
Кызыл кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Салчак Аяс Кызыл-оолович	Салчак А.К. Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	16 400,00	1 476 000,00	1 033 200,00	932 463,00	49 077,00	51 660,00	442 800,00
2. Найжал Юнна Валерьевна	МУБ «Баян-Кол» – дузалакчы кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	6	108	16 400,00	1 771 200,00	1 239 840,00	1 118 955,60	58 892,40	61 992,00	531 360,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Пичи-оол Алена Олеговна	МУБ «Сайыр» – бухгалтер	Агро-үлетпүр комплекизи	3	54	16 400,00	885 600,00	619 920,00	559 477,80	29 446,20	30 996,00	265 680,00
2. Домбуу Артыш Бечеславович	Арат-фермер ажил-агыйында дузалакчы	Агро-үлетпүр комплекизи	3	54	16 400,00	885 600,00	619 920,00	559 477,80	29 446,20	30 996,00	265 680,00
3. Чадамба Долаана Байыровна	Баян-Кол ортумак школазының башкызы	Социал адыр	6	108	16 400,00	1 771 200,00	1 239 840,00	1 118 955,60	58 892,40	61 992,00	531 360,00
Мөңгүн-Тайга кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Куулар Шеңне Викторовна	КУБ «Мөген-Бүрен» – бухгалтер	Агро-үлетпүр комплекизи	6	108	20 300,00	2 192 400,00	1 534 680,00	1 385 048,70	72 897,30	76 734,00	657 720,00
2. Хертек Байлак Агай-оолович	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
3. Чамзы Маруся Александровна	КУБ «Мөген-Бүрен» – кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Иргит Алексей Олегович	КУБ «Мөген-Бүрен» – кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
2. Салымчан Оттук Сарыг-оолович	КУБ «Мөген-Бүрен» – кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
3. Шырап Артыш Александрович	КУБ «Мөген-Бүрен» – кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
4. Иргит Айдың Борисович	«Сайзырал» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинде кадарчы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	20 300,00	1 827 000,00	1 278 900,00	1 154 207,25	60 747,75	63 945,00	548 100,00
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
5. Самбыр-оол Эрес Доржуевич	КУБ «Малчун» – мал эмчизи	Агро-үлетпүр комплекизи	4	72	20 300,00	1 461 600,00	1 023 120,00	923 365,80	48 598,20	51 156,00	438 480,00
Өвүр кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Даржай Артыш-оол Орьеич	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	17 800,00	1 602 000,00	1 121 400,00	1 012 063,50	53 266,50	56 070,00	480 600,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
1. Кенен-оол Хорагай Олегович	Мал эмчизи	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	17 800,00	1 602 000,00	1 121 400,00	1 012 063,50	53 266,50	56 070,00	480 600,00
2. Кара-Сал Айдың Николаевич	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	17 800,00	1 602 000,00	1 121 400,00	1 012 063,50	53 266,50	56 070,00	480 600,00
3. Донгак Байыр Алыжыевич	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлетпүр комплекизи	5	90	17 800,00	1 602 000,00	1 121 400,00	1 012 063,50	53 266,50	56 070,00	480 600,00
Бии-Хем кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Кара-Сал Саяна Салчаковна	Суш суурнун ортумак школа – аштакчы	Социал адыр	4	72	16 000,00	1 152 000,00	806 400,00	727 776,00	38 304,00	40 320,00	345 600,00
2. Ооржак Алексей Николаевич	Аржаанның Көдээ культура бажыңы	Социал адыр	3	54	16 000,00	864 000,00	604 800,00	545 832,00	28 728,00	30 240,00	259 200,00
3. Далчар Айдың Александрович	Сесерлиг суур чагыргызында одакчы	Өске ажил-агый	5	90	16 000,00	1 440 000,00	1 008 000,00	909 720,00	47 880,00	50 400,00	432 000,00
4. Калбак Айлана Маадыр-ооловна	Хуу сайгарлыкчы	Өске ажил-агый	2	42	16 000,00	672 000,00	470 400,00	424 536,00	22 344,00	23 520,00	201 600,00

Сүт-Хөл кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Моңгуш Дайынчы Калчан-оолович	МУБ «Ишкин» – тракторист	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	17 700,00	1 593 000,00	1 115 100,00	1 006 377,75	52 967,25	55 755,00	477 90
2. Сат Аяс Орус-оолович	«Дамырак» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинде кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	7	126	17 700,00	2 230 200,00	1 561 140,00	1 408 928,85	74 154,15	78 057,00	669 06
II. Аныяк өг-бүлөлөр болгаш аныяк специалистер											
1. Ооржак Эзим Викторович	Көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинин кежигүнү – кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	17 700,00	1 593 000,00	1 115 100,00	1 006 377,75	52 967,25	55 755,00	477 90
2. Моңгуш Буян Михайлович	Арат-фермер ажил-агыйның кежигүнү – кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	17 700,00	1 593 000,00	1 115 100,00	1 006 377,75	52 967,25	55 755,00	477 90
3. Ондар Шораан Хүлөр-оолович	Арат-фермер ажил-агыйның кежигүнү – кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	4	72	17 700,00	1 274 400,00	892 080,00	805 102,20	42 373,80	44 604,00	382 32
4. Моңгуш Аржаана Кирилловна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	4	72	17 700,00	1 274 400,00	892 080,00	805 102,20	42 373,80	44 604,00	382 32
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Таңды кожуун											
I. Хамааты											
1. Чооду Өнер-оол Дүкөй-оолович	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	4	72	16 200,00	1 166 400,00	816 480,00	736 873,20	38 782,80	40 824,00	349 920
2. Хомушкун Уран Солун-ооловна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	3	54	16 200,00	874 800,00	612 360,00	552 654,90	29 087,10	30 618,00	262 440
II. Аныяк өг-бүлөлөр болгаш аныяк специалистер											
1. Севеклит Сергей Аясевич	Моңгуш В.Ю. Арат-фермер ажил-агыйның кежигүнү	Агро-үлөтпүр комплекизи	4	72	16 200,00	1 166 400,00	816 480,00	736 873,20	38 782,80	40 824,00	349 920
2. Ондар Алена Андреевна	Таңдын төп кожуун эмнелгезинде эмчи сестразы	Социал адыр	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400
3. Оюн Михаил Чагар-оолович	Бай-Хаак суурнун МФЦ төвүнүн оператору	Социал адыр	5	90	16 200,00	1 458 000,00	1 020 600,00	921 091,50	48 478,50	51 030,00	437 400
Тере-Хөл кожуун											
I. Хамааты											
1. Буярай Яна Анатольевна*	Шынаа суму чагыргазында специалист	Муниципалдыг албан	8	54,9	16 000,00	702 720,00	439 200,00	410 652,00	28 548,00		263 520
II. Аныяк өг-бүлөлөр болгаш аныяк специалистер											
1. Хертек Чечек Александровна*	Хуу сайгарлыкчы Сан-Хоонун «Виктория» садында аштакчы	садыг	5	49,1	16 000,00	628 480,00	392 800,00	367 268,00	25 532,00		235 680
2. Хертек Алдынай Мергеновна	Арат-фермер ажил-агыйның баштыңы	Агро-үлөтпүр комплекизи	6	108	18 200,00	1 965 600,00	1 375 920,00	1 241 767,80	65 356,20	68 796,00	589 680
3. Сармыгыр Азияна Евгеньевна	Тере-Хөлдүн төп кожуун эмнелгезинде эмчи сестразы	Социал адыр	4	72	18 200,00	1 310 400,00	917 280,00	827 845,20	43 570,80	45 864,00	393 120
Тес-Хем кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Дойнур Юрий Даш-оолович	Оюн-Лоозанмаа М.Б. Арат-фермер ажил-агыйның кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	5	90	16 800,00	1 512 000,00	1 058 400,00	955 206,00	50 274,00	52 920,00	453 600
2. Даржал Бады-Саян Сагаанович	Тыва Республиканың КУБ «Чодураа» – дузалакчы кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	1	33	16 800,00	554 400,00	388 080,00	350 242,21	18 433,80	19 404,00	166 320
3. Лодай-оол Радик Борисович	Соян М.К. Арат-фермер ажил-агыйның тракторист	Агро-үлөтпүр комплекизи	1	33	16 800,00	554 400,00	388 080,00	350 242,21	18 433,80	19 404,00	166 320
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
II. Аныяк өг-бүлөлөр болгаш аныяк специалистер											
1. Оюн Эрес Мелестеевич	Тыва Республиканың КУБ «Чодураа» – кол чылгычы	Агро-үлөтпүр комплекизи	4	72	16 800,00	1 209 600,00	846 720,00	764 164,80	40 219,20	42 336,00	362 880
2. Доржу Нима Чымбаевна	«Белдир» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинде дузалакчы кадарчы	Агро-үлөтпүр комплекизи	2	42	16 800,00	705 600,00	493 920,00	445 762,80	23 461,20	24 696,00	211 680
3. Сотпа Сергек Самедович	Тес-Хемнің төп кожуун эмнелгезинде – фельдшер	Социал адыр	5	90	16 800,00	1 512 000,00	1 058 400,00	955 206,00	50 274,00	52 920,00	453 600
4. Оюн Чойгана Викторовна	Шуурмак суурда «Аленушка» садында кижизидикчи	Социал адыр	2	42	16 800,00	705 600,00	493 920,00	445 762,80	23 461,20	24 696,00	211 680
Тожу кожуун											
I. Хамаатылар											
1. Салчак Азияна Ивановна*	Тоора-Хемнің ортумаак школазында эге класстар башкызы	Социал адыр	4	72	17 931,00	540 030,80	346 376,00	323 861,56	22 514,44		193 654,80

(Тенчүзү. Эгези 3,4,5,6 арыннарда).

Сат Светлана Азасты-ооловна	Азастың СПК, КФК баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	3	54	18 100,00	977 400,00	684 180,00	617 472,45	32 498,55	34 209,00	293 220,00
Сат Саита Азасты-ооловна	Ийниң СПК, КФК баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	18 100,00	1 303 200,00	912 240,00	823 296,60	43 331,40	45 612,00	390 960,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
Долгих Юрий Азасты-ооловна	Тоора-Хемниң СПС, КФХ баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	5	90	18 100,00	1 629 000,00	1 140 300,00	1 029 120,75	54 164,25	57 015,00	488 700,00
Биче-оол Рада Азасты-ооловна	Тоора-Хем СПС, КФХ баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	18 100,00	1 303 200,00	912 240,00	823 296,60	43 331,40	45 612,00	390 960,00
Кунгаа Чечек Азасты-ооловна	Сыстыг-Хемниң СПС, КФХ баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	2	42	18 100,00	760 200,00	532 140,00	480 256,35	25 276,65	26 607,00	228 060,00
Зейбен Сергей Азасты-ооловна	Азастың СПС, КФХ баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	2	42	18 100,00	760 200,00	532 140,00	480 256,35	25 276,65	26 607,00	228 060,00
Улуг-Хем кожуун											
I. Хамаатылар											
Даржай Рита Азасты-ооловна	МУБ «Арык» – ажылчын	Агро- үлөтпүр комплекизи	7	126	17 200,00	2 167 200,00	1 517 040,00	1 369 128,60	72 059,40	75 852,00	650 160,00
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
Биче-оол Кежик Азасты-ооловна	МУБ «Чааты» – тракторист	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 200,00	1 238 400,00	866 880,00	782 359,20	41 176,80	43 344,00	371 520,00
Дадар-оол Ачыты Азасты-ооловна	МУБ «Чааты» – тракторист	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 200,00	1 238 400,00	866 880,00	782 359,20	41 176,80	43 344,00	371 520,00
Начын-оол Аржаана Азасты-ооловна	Ортумак школада аштакчы	Социал адыр	7	126	17 200,00	2 167 200,00	1 517 040,00	1 369 128,60	72 059,40	75 852,00	650 160,00
Чаа-Хөл кожуун											
I. Хамаатылар											
Даржай Алдынсаин Азасты-ооловна	Арат-фермер ажыл-агыйның баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 500,00	1 260 000,00	882 000,00	796 005,00	41 895,00	44 100,00	378 000,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
Бавуу Алдын-оол Азасты-ооловна	Арат-фермер ажыл-агыйның баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 500,00	1 260 000,00	882 000,00	796 005,00	41 895,00	44 100,00	378 000,00
Айыр Эдуард Азасты-ооловна	Шадыл С.С. Арат- фермер ажил- агыйның кадар- чызы	Агро- үлөтпүр комплекизи	3	54	17 500,00	945 000,00	661 500,00	597 003,75	31 421,25	33 075,00	283 500,00
Долсан Долаана Азасты-ооловна	Балчый О.Б. Арат-фермер ажыл-агыйында технолог	Агро- үлөтпүр комплекизи	3	54	17 500,00	945 000,00	661 500,00	597 003,75	31 421,25	33 075,00	283 500,00
Чеди-Хөл кожуун											
I. Хамаатылар											
Самдын Сайлык Азасты-ооловна	Серенмаа В.Д. Арат-фермер ажыл-агыйында колбаса аш- чемиңиң болбаа- зырадыкчызы	Агро- үлөтпүр комплекизи	2	42	17 000,00	714 000,00	499 800,00	451 069,50	23 740,50	24 990,00	214 200,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
Оюн Кара-Кыс Азасты-ооловна	Оюн К-К.В. Арат- фермер ажил- агыйның баштыңы	Агро- үлөтпүр комплекизи	6	108	17 000,00	1 836 000,00	1 285 200,00	1 159 893,00	61 047,00	64 260,00	550 800,00
Донгак Айдаш Азасты-ооловна	СПОК «Огжам» – тракторист	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 000,00	1 224 000,00	856 800,00	773 262,00	40 698,00	42 840,00	367 200,00
Ондар Начын Азасты-ооловна	Хендерге орту- мак школазының башкызы	Социал адыр	5	90	17 000,00	1 530 000,00	1 071 000,00	966 577,50	50 872,50	53 550,00	459 000,00
Эрзин кожуун											
I. Хамаатылар											
Аракчаа Эмилия Азасты-ооловна	«Бай-Хөл» – көдээ ажил-агый бүдүрүлгө коопе- ративинде санак- чы-бухгалтер	Агро- үлөтпүр комплекизи	2	42	17 500,00	735 000,00	514 500,00	464 336,25	24 438,75	25 725,00	220 500,00
Чигжит Сай-Суу Азасты-ооловна	Булун-Бажы суурнуң ортумак школазында башкы	Социал адыр	5	90	17 500,00	1 575 000,00	1 102 500,00	1 001 279,03	25 624,77	75 596,20	472 500,00
II. Аныяк өг-бүлелер болгаш аныяк специалистер											
Дажимба Чойган Азасты-ооловна	ИП «Дажимба» – балык болбаазы- радыкчызы	Агро- үлөтпүр комплекизи	4	72	17 500,00	1 260 000,00	882 000,00	796 005,00	41 895,00	44 100,00	378 000,00
Сымчан-оол Чейнеш Азасты-ооловна	Опека болгаш ажаалда-тежээлде килдизи	Социал адыр	3	54	17 500,00	945 000,00	661 500,00	597 003,75	31 421,25	33 075,00	283 500,00
Комбу Чаяна Алек- Азасты-ооловна	Нарын суурнуң ор- тумак школазында орус дыл, литера- тура башкызы	Социал адыр	2	42	17 500,00	735 000,00	514 500,00	464 336,25	24 438,75	25 725,00	220 500,00
Республикада шупту Азасты-ооловна					6462,60	112 915 791,12	78 845 206,20	71 219 800,00	3 748 411,00	3 876 995,20	34 070 584,92
Эрзинде аныяк Азасты-ооловна					3917,70	69 451 040,32	48 504 230,20	43 805 265,15	2 320 211,05	2 378 754,00	20 946 810,12

* - хемчегниң киржикчилери – социал төлевирлерни ап турган болгаш 2018 чылда чуртталга оран-савазын хөлезилээр керээлери-биле социал төлевирлерниң арткан кезин 2019 чылда төлевирлерни ап турар.

ТӨРЕ-ХӨЛГЕ, КАРА-ХӨЛГЕ ДЫШТАНЫР УЛУСТУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва Республикада Эрзинин Төре-Хөл, Бай-Тайганың Кара-Хөл — чайын хөй улустуң барып дыштаныксаар черлери. Бо ийи хөл Күрүнениң бойдус биосферлиг «Убса-Нур ыйгылаажы» федералдыг күрүне бюджеттиг заповедниктиң «Цугээр-Элс» биле «Кара-Хөл» кластерлиг участоктарының камгаламдыг девискээринде турар. Бойдустуң онза камгаламдыг девискээринге барып четкени болгаш аңаа турганы — төлевирлиг болур дээрзин дараазында дужаалдар-биле доктаадып каан.

Россия Федерациязының Бойдус курлавырларының болгаш экология

ямызының «Күрүнениң бойдус заповедниктеринин девискээрлеринге кижиле барып четкени дээш, бээр төлевирлерин тодарадыр чурумну бадылаарының ийинде» 2014 чылдың декабрь 09-та үндүргөн №546 дужаалынга болгаш «Убса-Нур ыйгылаажы» күрүнениң бойдус биосферлиг заповеднигинин директорунун чылдың июль 29-та үндүргөн дужаалынга дүүштүр алырга, онза камгаламдыг дус девискээринге бир кижиниң чаңгыс катап барып четкени дээш, 300 руб

Чамдык категорияларның хамаатылары чиигелдег болур:

(Чогууру-биле шынзыдар документилери бар болза) ол девискээрлерге халас барып болур эргелиг улустар:	(Чогууру-биле шынзыдар документилери бар болза) 50 чиигелде алыр эргелиг улус
- 12 харга чедир назылыг уруглар; - I, II бөлүктүн инвалидтери, ол ышкаш I бөлүктүн инвалидтерин (күш-ажыл кылыр харык-шинээ кызыгаарлыг III-кү чаданы алган улустар) болгаш инвалид уругларны үдеп чоруур кижилер; - 2005 чылдың январь 12-де үнген «Хоочуннар дугайында» №5 ФХ, Федералдыг хоойлуда тодарадып каан хоочуннарның шупту категорияларына хамааржыр улустар; - Совет Эвилелиниң, Россияның Маадырлары; - Заповедниктиң девискээринде чурттап турар хамаатылар болгаш оларның чоок дөргүл-төрели (ашаа, кадайы, ада-иези, уруглары, азыраан ада-иези, азыранды ажы-төлү, кады төрзэн акылары, угбалары, эр-кыс дунмалары, кады төрзэннер ажы-төлү болур акы-дунма төрелдери, кырган-ачалары, кырган-авалары, опекунары, ажаалда-тежээлде-биле азырап өстүргөн ада-иези, ажаалда-тежээлдезинге алган ажы-төлү); - Заповедниктиң кызыгаарын долгандыр турар хоорай-суурларда амыдырап-чурттаан хамаатылар, ол ышкаш оларның чоок дөргүл-төрели (ашаа, кадайы, ада-иези, уруглары, азыраан ада-иези, азыранды ажы-төлү, кады төрзэн акылары, угбалары, эр-кыс дунмалары, кады төрзэннер ажы-төлү болур акы-дунма төрелдери, кырган-ачалары, кырган-авалары, опекунары, ажаалда-тежээлдези-биле азырап өстүргөн ада-иези, ажаалда-тежээлдезинге алган ажы-төлү); - Албан чери-биле чарып алган керээ-дугуржулга ёзугаар, заповедниктиң девискээринде турар волонтерлар болгаш специалистер.	- пенсионерлер; - III-кү бөлүктүн инвалидтери; - 16 хар чедир назылыг болгаш оон хөй ажы-төлдү бүлелер; - ниити өөредилге база тумак мергежилдиг өөредилге черлеринин өөреникчилери болгаш студентилери (12 хар өрү назылыг).

Заповедниктиң камгаламдыг девискээринде турар улустуң эрттирилге документин (биледин) доктаамал хынаар. Чанып чоруур үезинге чедир ону кадагалап арттырып алырын дилеп тур бис.

Биледи чок болза, РФ-тиң Административтиг эрге-хоойлу дүрүмнерин хажыдар чоруктар дугайында кодекстин 8.39 чүүлү ёзугаар торгаар. (Күрүнениң бойдус заповеднигинин, национал парктарның, бойдус парктарының, күрүнениң бойдус заказниктеринин, ол ышкаш бойдустуң онза камгаламдыг өске-даа девискээрлерин азы оларның камгаламдыг зоналарының хүрээлеңин болгаш бойдус курлавырларын камгалаар база ажыглаар чурумну азы дүрүмнү хажытканы дээш, хамаатыларга — 3 муңдан 4 муң рубль чедир, албан-дужаалдыг улуска — 15 муңдан 25 муң

рубль чедир административтиг торгаал көрдүнгөн).

«Убса-Нур ыйгылаажы» заповеднигинин «Цугээр-Элс» биле «Кара-Хөл» камгаламдыг девискээрже барып чедер болгаш аңаа турар билет дараазында адресстерден садып ал болур:

- Кызыл хоорай, Шагонарская кудумчузу, камгалам килдизи, тел. 8 (394-22) 53770.

- Эрзин суур, Лесная кудумчу, 12, Заповедниктиң Эрзинде инспекциясы: 8 (39439) 224553.

- Кара-Хөл суур, Адыгбай кудумчузу, 15, тел: 8-929-316-29-44.

Чараш хүлүмзүрүг

Чараш хүлүм-зүрүг, ак-чайт диштер, арыг тыныш — ону телевизорда азы рекламага көрүп

турарывыс ол, а шынында амыдыралывыста кандыг ийик...? Эмчилерниң санап турары-биле — чүгле таакпыны каггаш, эки пасталар-биле эртен, кежээ доктаамал аштап чуп, диш эмчизинге хынадып турар болза, ынчан кырыгыже чедир, эки бүдүн ак диштерни эдилеп чурттап болур.

Стоматологияның улустар академиясында таакпының хоразының шинчилелдерин ёзугаар алыр болза, таакпылаар кижиле 10 чыл болгаш-ла, 2 дижин чидирер. Ооң-биле кады эң көскү чүве диштиң өңү саргарып, эмали баксырап эгелээр. Бодун ону тоовас-даа болзунза, өске улус көрүп, хөөкүңү деп эскерип каар.

Чогум таакпылаарының дишке хоразы

Таакпылап турар үеде изиг никотинниң ыш-биле кады кижиниң кири тынып турар хоралыг чүүлдери: углеродтун окиси, синильная кислота, метан, янзы-бүрү чук аймаа дээш оон-даа өске хоралыг бүдүмелдер бар. Изиг ыш эмальды үреп, херектиг микроорганизмнерни хораннап, чок кылып, аас иштинге хуулушкуннар тывылдырып болур.

Никотинниң диштерге салдары

Никотин кижиниң бүгү эът-кежинде хан-дамырларын чыырылдырып, хан эргилдезин үреп, диш шазының эддин өлүглендирип эгелээр, диштер хозаар. Хан эргилдези баксыраарга, аас ишти кургап, камгалам чидирер, ооң түннелинде чоорту диш шазының аарыглары — гингивит, парадантоз

тыптыр. Ол аарыглар диш уязынче халдаар, диш шазы хуулуп, ханзырап чоруп бээр, диштер божап эгелээр, анаа кадык диштер безин уштунуп дүжүп каап болур.

Таакпы ыжының хоразы

Никотинде чукталчак бүдүмелдер таакпылап турда диштерге чыпшынып эгелээр, ооң соонда, чыгылып тура, аштаттынмас сарыг каът кылдыр ол хевээр артып каар. Диштиң эмалин никотин үреп турар, ол үрелген черден микробтар кирип, диштиң сөөгүн үрээр, ооң түннелинде кариес тыптыр, а ол кариес дишти шуут чок кылдыр чиптер.

Оон өске чүү болурул

Баштайгы дээрзинде таакпылаар кижиге ол үстүнде айтканывыс коргунчуг чүүлдер эскертинмес. Эң багай чүве — 1, 2 чыл эрткенде таакпыга сундугуп, ону каап шыдавас апаар. Чоорту, таакпызын кагбас болза, дижи сарыг, аксының ишти чыттыг, диштериниң чамдызы чок кижиле апаар. Диш эмчизинче баары көвүдээр, чүге дээрге кариес, парадантоз, пульпит дээш оон-даа өске аарыглар тыптып эгелээр. Ону эмнедип, эмчилээриниң халалыын билер бис.

Амгы үениң дижи аарыг кижилери он-чээрби чыл мурнунда чурттап чораан улуска бодаарга, эки байдалда туруп турар. Чүге дээрге ам дишти эде кылып, пломбааар бүдүмелдер экижээр, диш орнунга протез безин салбас, тускай имплантация дузазы-биле чеже-даа чаа дишти салып берип болур апарган, ынчалза-даа ооң өртзэнге кижиле бүрүзү күш четпес.

ТР-ниң Стоматология поликлиниказы
ГБУЗ.

Россияның Шеринге, ужал чүүл болгаш далай күштеринге дузалаар Экинчилелдиниң Тыва Республикада регионалдыг салбырының тускай мергежил өөредилге чери (ДОСААФ) Кызылдың каттыг техниктиг школазы дараазында угланы кынныг өөредилге бөлүктөрүн чыып эгелээр чарлап тур:

1. 4-кү болгаш 6-гы разрядтың хуу камгалакчыл белеткээри;
2. 4, 5, 6 —гы разрядтың хуу камгалакчылар мергежил бидидери;
3. Боо-чепсекти айыыл чок ажыглаары (араалыг травматиктиг, газтыг);
4. Биче хемчээлдиг судноларга болгаш гидроциклге судно чолаачыларын белеткээри;
5. А категорияның (мотоциклдер), М (мопед), С (чүк сөөртүр), Д (автобустар), С-Е; Д-Е (кожу категорияларның чолаачыларының профессионал леткели).

Ол ышкаш чыл санында өйлеп-өйлеп болуп турар 6-гы чергениң хуу камгалакчыларының болгаш боосекти айыыл чок ажыглаарының үе-чадалыг хыналда (5 чылда чаңгыс катап) чорудуп турар.

Тайылбыр медээ телефону: 394(22) 3-01-10,
соталыг: 8-963-252-1129

В ООО "ЭНЕРГОСТРОЙ" срочно требуются мастера, прорабы, можно пенсионного возраста, бригады штукатуров-маляров, плиточники, мастер по наклейки обоев.
Тел: 8-905-920-4101, 4-85-29

солуннун сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11750
Үндүрүлгениң тиражы: 3900

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редакторнун хүлээлгезин
күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнун оралакчызы М.О. Ондар — 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кузугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:

Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлөтүр болгаш көдээ ажил-агый (редактору А.Д.Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян)
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагзы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. — 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. — 2-17-94

Государственное автономное учреждение
Республики Тыва "Издательский дом
"Тыва-медиагрупп".

Харылзаа информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албаннун Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солунну
2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээр.
Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Краченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның авторлар
бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшлең
болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа факты
дыңнадыгы дээш авторлар боттары харылаар.
Чагыдылга индекс хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнер.
Хемчээли 2 парлаар ама.
Номерни парлагже дужааны, график езугаар —
херек кырында — 19.30. Солун келбейн барганда 2-
телефонне долгаар.